

ROHR ADÉL

Kivándorlási, külföldi munkavállalási tervek a PTE hallgatóinak körében

A felsőfokú végzettségűek vándorlása, a brain drain jelensége az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt kap mind a nemzetközi, mind a magyar szakirodalomban. Ez nem meglepő, hiszen a világ migránsainak egyötödét a magasan képzettek teszik ki. (L. Rédei é. n.: 2.) A magyar kutatási eredmények hazánk esetében igazolják ezt a megoszlást, hiszen 2010-es adatok szerint a magyar migránsok 21%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel. (Hárs 2011: 21.) A GFK 2011-es adatfelvétele szerint viszont nemzetközi szinten a felsőfokú végzettségűeknek már harmada hajlandó lenne jobb állás reményében más országba költözni. (Nemzetközi agyelszívás: az alkalmazottak külföldön keresnek jobb munkát 2011)

Szintén tavalyi kutatási eredmények szerint a jelenlegi magyar egyetemisták 60%-a tervezi, hogy élete során legalább egyszer dolgozna, élne külföldön. (Hallgatók a külföldi tanulásról és munkavállalásról 2011) Ezen adatok alapján nem zárható, hogy a diplomások kivándorlásának mértéke növekedni fog az elkövetkezendő években, így érdemes már a végzés előtt megismerni a véleményüket a témával kapcsolatban.

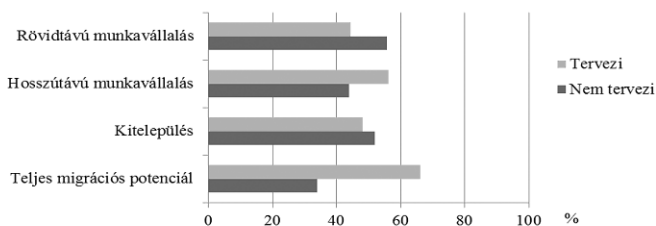
2012 februárjában készült egy online kérdőíves felmérés a PTE hallgatóinak körében a migrációs potenciál vizsgálata céljából. A kérdőív minden hallgatóhoz eljutott kartól és képzési formától, rendtől függetlenül, összesen 2740 válasz érkezett.

A következőkben a kutatás eredményei alapján kerül bemutatásra a PTE hallgatóinak migrációs szándéka.

Migrációs hajlandóság alapjellemezői a PTE hallgatóinak körében

A PTE hallgatóinak kétharmada valamilyen formában tervez nemzetközi migrációt az elkövetkezendő években. Ez az arány magába foglalja a rövid távú, hosszú távú munkavállalást és kitelepülést tervezőket is. A GFK tavalyi év során készített kutatásából kiderült, az európai felsőfokú végzettségűek 32%-a vállalta volna a migrációt, ha azt szükségesnek érzi. (Nemzetközi agyelszívás: az alkalmazottak külföldön keresnek jobb munkát 2011) Ennek ismeretében elmondható, hogy a PTE hallgatóinak vándorlási hajlandósága kétszer akkora, mint a magasan képzett európaiaké. A migrációs hajlandóság típusai azonban nem eltérő mértékben jelennek meg a hallgatóknál. Az alábbi diagram mutatja a különböző migrációs típusok népszerűségét a hallgatók körében.

1. grafikon: Migrációs tervek a PTE hallgatóinak körében

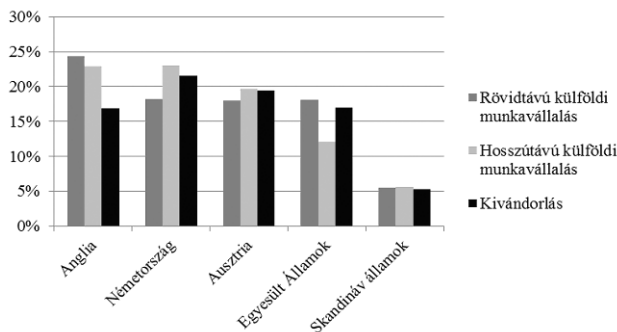

Forrás: saját adatgyűjtés

A rövid távú külföldi munkavállalást és kiteleptülést kevesebben tervezik, mint a hosszú távú munkavállalást. Jól látható, hogy minden esetben a hallgatók közel fele érintett, így hajlandóságuk jóval meghaladja az országos átlagot, mely 13% és 7% között változik. (Sik 2011) A migrációs potenciál mértéke ugyan közel ötszöröse a PTE-n tanulóknál, mint a magyar lakosság körében, abban azonban megegyezik a véleményük, hogy a pár évre szóló külföldi munkavállalás a legnépszerűbb. Ami igazán megdöbbentő lehet, az az, hogy a PTE hallgatóinak közel fele vállalná a kivándorlást, ha úgy hozza az élet. A kutatásból az is kiderült, hogy az egyetemet elvégezve ötödük úgy tervezi, külföldön próbál elhelyezkedni. Az eddigi eredmények nem csupán a magyar lakossághoz viszonyítva mutatnak magas értéket, hanem a magas migrációs potenciált képviselő 18-34 éves korosztályhoz képest is. 2010-ben a harminc év alattiak 32%-a, a 30-40 év közöttiek 20%-a tervezett munkavállalást valamely európai államban. (Sik 2010)

A következő grafikon azt mutatja, hogy a pécsi egyetemisták körében melyek a legnépszerűbb célországok a különböző migrációs típusok tekintetében.

2. grafikon: Legkedveltebb célországok a PTE hallgatóinak körében a migráció típusa szerint

Forrás: saját adatgyűjtés

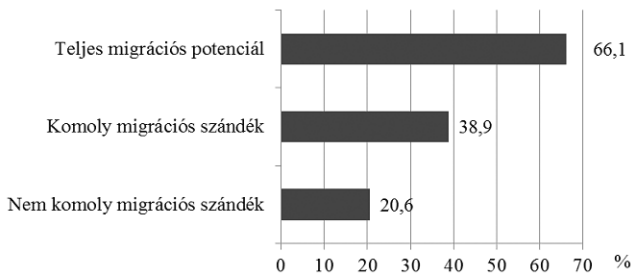
A legkedveltebb államok megegyeznek az egyetemisták és a magyar társadalom esetében: Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság. Az Egyesült Királyságban gyorsan nő a felsőfokú végzettségű bevándorlók száma (Hárs 2011: 20–21.). Ennek ismeretében nem meglepő, hogy a munkavállalásnál Anglia bizonyult a legnépszerűbb célországnak, majd ezt követi Németország és Ausztria. A kitelepülésnél már átveszi a vezető szerepet Németország, Ausztria, de az Egyesült Államok is magasabb értéket ért el, mint az Egyesült Királyság. Fontos kiemelni a skandináv térség átlagnál magasabb népeszségét is.

Ahogy az a magyar társadalom migrációs potenciálját is jellemzi, az egyetemisták körében sem jelenti azt a magas vándorlási hajlandóság, hogy a szándék minden esetben be is teljesüljön. A külföldi munkavállalási lehetőségekről való tájékozódás megfelelő indikátora lehet a szándék komolyságának, hiszen ez egyben a letelepedés egyik alapja is, így aki már tájékozódott a lehetőségeiről, valószínűleg határozottabb tervekkel rendelkezik.

Az eredmények szerint a hallgatók csupán 4%-ának van biztos állása jelenleg külföldön, további 14%-uk komolyabban érdeklődött a lehetőségei felől, közel 43%-uk csak felszínesen tájékozódott, míg 39%-uk semmiféle lépést nem tett annak érdekében, hogy elhagyja Magyarországot.

Tehát az eddigiek alapján a PTE hallgatóinak az országos átlagnál jóval magasabb a migrációs hajlandósága mind a munkavállalás, mind a kivándorlás tekintetében, ám komoly vándorlási hajlandóságot kevesebb esetben tapasztalhatunk. Ezt mutatja a következő grafikon is.

3. grafikon: Teljes migrációs potenciál, komoly és nem komoly migrációs szándék a PTE-n

Forrás: saját adatgyűjtés

A kutatás eredményei szerint az egyetemisták migrációjának célja igazodik az agyelszívás általános okához, a magasabb kereseti lehetőséghez. A PTE hallgatóinak 78%-a anyagi, kereseti okokból hagyná el hazáját. Fontos szempont azonban a nyelvtanulás, a külföldi munkatapasztalat, illetve más országok, kultúrák megismerésének vágya is.

És hogy miért maradnának hazánkban a PTE hallgatói? A legjelentősebb ok az, hogy nem szeretnék itthon hagyni családjukat, barátait, erre az egyetemisták több

mint fele hivatkozott. Emellett fontos ok volt az is, hogy Magyarországot se szeretnék elhagyni, illetve magas volt azok aránya, akik megfelelő külföldi kapcsolatok hiányában maradnának az országban.

Migrációs hajlandóság és a hallgatók társadalmi jellemzői

Az elemzés során kiderült az is, hogy mik azok az egyéni, társadalmi jellemzők, amelyek hatással vannak a PTE hallgatóinak migrációs potenciáljára, vagy meglepő módon nem befolyásolják azt. A következőkben ezek kerülnek részletes bemutatásra.

Nem

A teljes migrációs potenciál esetében nincs különbség a férfiak és a nők között, hasonló arányban terveznek vándorlást. A komoly migrációs szándék vizsgálatánál sem kapunk kiugró eredményeket. Alig van különbség a két nem képviselői között, amennyiben a határozott terveket nézzük. A nem komoly szándékú hallgatók valamivel többen jelennek meg a nők körében, a migrációt nem tervezők száma azonban a férfiak esetében magasabb. Ez nem meglepő eredmény annak fényében, hogy korábbi kutatások rámutattak, hogy a felsőfokú végzettségűeknél kiegyenlített a két nem migrációs potenciálja. (Hárs 2011: 43.)

Lakóhely

A település jogállása és a migrációs potenciál kapcsolata szerint a községekben, tanácsokon élők tervezik legnagyobb arányban a vándorlást: több mint 70%-uk. Őket a megyei jogú városokban élők követik, majd a fővárosiak. Úgy tűnik, legkevésbé a többi városban élő hallgatók hagynák el az országot. Ezzel párhuzamosan a komoly migrációs szándékkal rendelkezők aránya is a városokban a legalacsonyabb, a többi településnél 40% feletti, de a különbség elenyésző.

Családi állapot

A kutatás eredményei szerint a migrációs potenciál és a családi állapot nem mutat lineáris összefüggést. A kapcsolat komolysága, úgy tűnik, csak a legalább egy évet együtt töltőknél kezd hatással lenni a vándorlási hajlandóságra, az ugyanis egészen addig nő. Tehát a legfeljebb egy éve párkapcsolatban élők tervei között nagyobb arányban szerepel a migráció, mint az egyedülálló hallgatóknál. A migrációs szándék komolyságát vizsgálva még ilyen jellegű kapcsolat sem fedezhető fel a családi állapot vonatkozásában.

Képzési rendje – nappali és levelező képzésben tanulók

A két képzési rend egyben két különböző életformát is jelent. A levelező képzésben tanulók többsége már rendelkezik állással, esetleg családdal, így valószínűsíthető, hogy körükben jóval alacsonyabb lesz a migrációs szándék. Feltételezésem szerint az átlag-életkoruk is meghaladja a nappali tagozatosokét, ami szintén csökkentheti a vándorlási hajlandóságot, ahogy az korábbi kutatásokból kiderült. (Sik–Simonovits 2002: 213.)

A nyers migrációs potenciál vizsgálatánál a hipotézis megdőlni látszik, hiszen míg a nappali képzésben tanulók 67%-a tervez külföldi munkavállalást, addig a levelezősök 58,5%-a is hasonló véleményen van, tehát a különbség nem éri el a 10 százalékpontot sem.

A migrációról alkotott kép pontosításához szükséges tudni, hogy a hallgatók milyen arányban rendelkeznek komoly szándékkal. Meglepő az az eredmény is, hogy ugyan a levelezősök kisebb arányban terveznek migrációt, mint a nappali képzésesek, a komoly migrációs szándék vizsgálatánál nincs különbség a két képzési rend hallgatói között. A nappali képzésben tanulók 39,2%-a tett már lépéseket a külföldi munkavállalás, kitelepülés érdekében, a levelező tagozatosok 38,3%-a cselekedett hasonlóan.

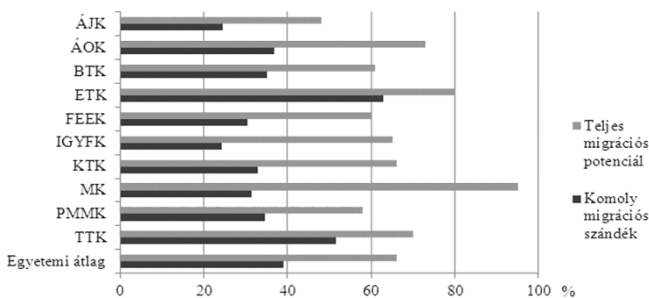
Tehát összességében elmondható, hogy ugyan a levelező képzésben tanulók migrációs potenciálja némileg elmarad a nappali képzésben tanulókéétól, ám a szándék komolyságát tekintve nincs különbség a két csoport között.

Kar – tudás transzferálhatósága

A különböző karokon megszerzett tudás transzferálhatósága nagy szerepet játszik a migrációs döntés meghozatalában. (Massey–Arango–Hugo–Kouaiuci–Pellegrino–Taylor 2001 [1993]: 31–38.). Van néhány olyan szakmai terület, melynél a tudás könnyen hasznosítható más országban is, esetleg rövidebb idejű továbbképzésekkel átváltható, más esetben nehezebben fogadják a magyar diplomát külföldön.

A teljes migrációs potenciál esetében az alábbi grafikonon látható, hogy a Művészeti Kar hallgatói terveznek migrációt a legnagyobb arányban. Őket, nem meglepő módon, az egészségügyi szakemberek követik (ETK, ÁOK), de fontos kiemelni a Természettudományi Kar hallgatóinál látható 70%-os migrációs potenciált is.

4. grafikon: Teljes migrációs potenciál és a migrációs szándék komolysága a PTE hallgatóinak körében

Forrás: saját adatgyűjtés

Annak érdekében, hogy megtudjuk, a magas migrációs hajlandóság mennyiben tükrözi a későbbiek során az országot ténylegesen elhagyók számát, szükséges megnézni az egyes karok hallgatóinál a szándék komolyságát. A migrációról alkotott kép így nagyban eltér az eddig tapasztaltaktól. Komoly migrációs szándékkal már

csupán az egyetem hallgatóinak 39%-a rendelkezik, tehát ők azok, akik már tettek lépéseket a külföldi munkavállalás érdekében. Ez legmagasabb arányban az ETK-sokat jellemzi (63%), de szintén kiemelkedő a TTK-n (51,6%). A többi kar a komoly szándék tekintetében a 39%-os egyetemi átlag alatt marad.

Nyelvtudás – a külföldi munkavállalás egyik feltétele

Ahogy az a korábban bemutatott szakirodalomban megjelent, a nyelvtudás szerepe igen jelentős a külföldi munkavállalás során. Mind a migrációs döntés meghozatalára (Hárs–Simonovits–Sik 2004: 281.), mind a külföldi elhelyezkedésre nagy hatással van. (Mészáros 2009: 18; Csanády–Személyi 2006: 97.)

A PTE hallgatói körében alig volt olyan, aki ne tartotta volna fontosnak a nyelvtudást külföldi munkavállalás esetén. 65%-uk beszél legalább egy nyelvet középfokon, 22%-uk felsőfokon. Ez az arány a migrációt tervezők körében 63,4%, illetve 26,5%. Az elemzésből kiderül az is, hogy a komoly migrációs szándékkal rendelkezők már magasabb arányban beszélik első nyelvüket felsőfokon (35%). Ezzel az aránnyal jóval elmaradnak a külföldön tartózkodó diplomás magyarok nyelvtudásától (Csanády–Személyi 2006: 97.), de a magyar átlag felett állnak.

A legtöbb egyetemista tervez további nyelvtanulást az egyetem befejezése előtt. Ez igaz azokra is, akik nem szeretnék a későbbiekben külföldre menni. Körükben 57% azok aránya, akik mindenképpen szeretnék fejleszteni nyelvtudásukat. A migrációt nem komolyan fontolgatók 21,3%-a fog biztosan nyelvet tanulni egyetemi évei alatt, a határozott migrációs szándékkal rendelkezőknek pedig 41,4%-a. Tehát elmondható, hogy a PTE hallgatói nagy arányban tervezik nyelvtudásuk fejlesztését a tanulmányaik során. Minél inkább szerepel terveik között a külföldi munkavállalás, kitelepülés, annál fontosabb ez számukra. A nyelvtanulás két legfontosabb oka az egyetemisták körében a hazai elhelyezkedési esélyek növelése, illetve a későbbi esetleges külföldi munkavállalás. A nyelvtanulást tervezők mindkét esetben 40% feletti arányban jelölték ezt a két okot. Fontos megemlíteni, hogy sokan érdeklődésből, mások megértése iránti vágyból is szeretnék bővíteni nyelvtudásukat.

Az egyetemisták által preferált migrációs célszörzok igazodnak a nyelvtudásukhoz is. Mind az első, mind a második nyelv esetében a legnépszerűbb az angol (60%-uk beszéli első nyelvként), illetve a német (37%). Csupán a harmadik említett nyelvnél kap nagyobb szerepet a svéd, a francia és a latin nyelv. Ennek megfelelően a legkedveltebb célszörzok angol és német nyelvterületen találhatóak.

Anyagi háttér – ami biztosíthatja vagy kikényszerítheti a migrációt

A szakirodalom alapján a személyes jövedelem és a családok egy főre jutó jövedelme sem befolyásolja a migrációs potenciált. Ezzel szemben a várható anyagi helyzet hatással van rá. (Sik–Simonovits 2002: 216–218.)

A PTE hallgatóinak körében a család anyagi helyzete és a migrációs potenciál között ugyan szignifikáns összefüggés van, de lineáris kapcsolat nem állapítható meg. A család anyagi helyzetének szubjektív megítélése szintén nem mutat jelentős összefüggést. A változók között gyenge a kapcsolat, az eredmények szerint csa-

ládjuk anyagi helyzetét átlagosnak ítélik migrációs potenciálja a legmagasabb. A várható anyagi helyzet jelen esetben nem mutat szignifikáns összefüggést a migrációs szándékkal.

A családi háttér egyik fontos eleme a szülők foglalkoztatottsága. Az eredmények azt mutatják, hogy mind az anya, mind az apa foglalkoztatottsága szignifikáns kapcsolatban áll a migrációs potenciállal és annak komolyságával. Az tapasztalható, hogy a foglalkoztatott szülők gyermekei nagyobb arányban rendelkeznek komoly migrációs szándékkal, mint a nem dolgozó szülőkéi.

A pénzkeresés fontos elem a migrációs döntésben, így érdemes megnézni, hogy az ilyen típusú migráció milyen kapcsolatban van a várható anyagi helyzettel. Az eredmények szerint a komoly migrációs tervekkel rendelkező hallgatók aránya a jövőbeli magyarországi helyzetüket nagyon rossznak ítélik körében a legmagasabb, 61%-uk vállalná a migrációt a magas jövedelem érdekében.

Elhelyezkedési, kereseti lehetőségek itthon és külföldön

A legtöbb kar hallgatói remélik, hogy néhány hónapon belül állást találnak. Ez a becslés realitásnak mondható a diplomás pályakövetési rendszer eredményei alapján. (Varga 2010: 64.) Az ÁJK, az ETK és az IGYFK hallgatói körében magas azok aránya, akiknek már most biztos helyük van (33% és 43% között).

A várható elhelyezkedés hatással van a migrációs potenciál alakulására is. Amennyiben a hallgató úgy gondolja, hogy hosszabb ideig fog tartani az álláskeresés, nagyobb eséllyel hagyja el az országot. Ez alól kivételt képeznek azok, akik arra számítanak, hogy körülbelül egy év alatt találnak munkát. Náluk valamivel alacsonyabb a migrációs potenciál (66%), mint az ennél rövidebb vagy hosszabb álláskereséssel számolóknál (67,5% és 74,5% között). Meglepő, hogy a már biztos munkahellyel rendelkezők 49%-a is tervezi, hogy valamikor élete során vándorolna. Jelen esetben a komoly migrációs szándék és a magyarországi elhelyezkedés ideje között nincs szignifikáns kapcsolat. A külföldi elhelyezkedés esetében már fennáll az összefüggés: a külföldi elhelyezkedést könnyűnek ítélik hallgatók 46%-a mondható komoly migrációs szándékúnak, az álláskeresését nehéznek gondolók 27,5%-a tett már lépéseket a külföldi munkavállalás érdekében.

Az egyetem utáni várható havi nettó jövedelem és a migrációs hajlandóság között közepes erősségű kapcsolat van. Egyértelműen kimutatható, hogy minél alacsonyabb kezdő fizetésre számítanak a hallgatók, annál nagyobb eséllyel vállalnák a külföldi munkavállalást, kitelepülést. A komoly migrációs szándéknál valamivel nagyobb azok aránya, akik 100-150.000 Ft havi nettó jövedelemre számítanak, mint az ennél alacsonyabb fizetést jóslóké. A hallgatók 68,5%-a válaszolta, hogy 100.000 Ft alatt lesz a havi nettó bére, ami nagyon alacsonynak mondható.

A hallgatók úgy vélik, hogy külföldi munkavállalás esetén várhatóan havi nettó jövedelmük 200-300.000 Ft között alakul. Az elemzés során kiderült, hogy azok, akik nem terveznek migrációt, illetve szándékuk nem tűnik komolynak, alacsonyabb mértékűre becsülik a külföldön elérhető fizetést, mint azok a hallgatók, akik már léptek a migráció megvalósulása érdekében.

Tehát összegezve elmondható, hogy minél hosszabb hazai álláskeresőre számít a hallgató, annál nagyobb eséllyel távozik külföldre. A várható fizetések tekintetében pedig azok vállalnák a külföldi életet, akik alacsony hazai és magas külföldi bérral számolnak a jövőben.

Kapcsolatok, migrációs tapasztalatok – a „pull” tényezők

A külföldi kapcsolatok nem csupán beindíthatják a migrációt, fontos szerepük van a folyamat fennmaradásában is. A más országban élő rokonok, ismerősök segítséget nyújthatnak a külföldi munkavállalást, letelepedést tervezőknek mind a munka- és lakáskereső, mind az adminisztrációs feladatok terén. (Gödri 2010: 45)

Az egyetemisták 84%-ának élt vagy dolgozott az elmúlt 10 évben rokona, ismerőse külföldön, 66%-uknak jelenleg is vannak határon átnyúló kapcsolataik. Legtöbbjük ismerősei a hagyományos célországokban, Németországban, Ausztriában és az Egyesült Királyságban dolgoznak, általában nem magasan képzett munkakörökben. Néhányan számoltak be külföldön élő ápoló, orvos, kutató, vagy egyetemi hallgató ismerősről. Mivel a más államokban dolgozó hozzátartozók jelentős hányada alacsonyabb képzettséget igénylő munkát végez, feltételezhető, hogy diplomás munkahelyek elérésében kevésbé tudják segíteni a PTE hallgatóit.

Már korábban is felfigyeltek a kutatók arra a jelenségre, hogy az interperszonális viszonyok közül a gyenge kapcsolatok azok, melyek könnyebben segítik előnyös álláshoz a magasan képzett egyéneket. (Granovetter 1991 [1982]: 377.) Mivel a migrációs potenciál egyik legfontosabb eleme a külföldi munkavállalás, nem meglepő eredmény, hogy a külföldön élő ismerősökkel, barátokkal rendelkező hallgatók komoly migrációs szándéka magasabb, mint azoké, akiknek elsősorban családtagjaik, rokonaik élnek Magyarországon kívül.

A hallgatók közel negyede rendelkezik 3 hónapnál hosszabb távú külföldi tapasztalattal. Valamivel több mint 7%-uk dolgozott már más államban, közel 14%-uk pedig tanulási céllal tartózkodott határainkon túl. Az elemzésből úgy tűnik, sem az üdülési, sem a tanulási célú migráció nem növeli a vándorlási hajlandóságot a PTE hallgatói körében – mindkét esetben a 65%-os átlag alatt marad. Ezzel szemben a külföldi munkatapasztalattal rendelkezők 72% feletti migrációs potenciált mutatnak. Tehát a korábbi személyes migrációs tapasztalatok sem hatnak azonos mértékben az esetleges későbbi nemzetközi vándorlásra.

Egyéni beállítódás

Egy 2008-as tanulmányban már megfogalmazták, hogy különbség van a külföldön élő és a hazánkban maradt diplomások értékrendje között. (Horváth–Kmetty 2008)

Korábbi kutatásokból már kiderült, a diplomások körében a kivándorlásnak, külföldi munkavállalásnak az egyik oka a magyar politikai, gazdasági élettel való elégedetlenség. (Csanády–Személyi 2006; Horváth–Kmetty 2008) Az ország helyzetének értékelése és a migrációs potenciál a PTE hallgatóinál is közepes erősségű, szignifikáns összefüggést mutat. A migrációt tervezők 99%-a, míg az itthon maradók 91%-a elégedetlen a jelenlegi állapotokkal. A különbség leginkább a leelégedetlenebbek csoportjában látható: a vándorlást preferálók 83,4%-a teljes mértékben

elégedetlen, míg a Magyarországon maradók 51,5%-a az. A komoly migrációs tervekkel rendelkező hallgatók fogadják el legkevésbé a jelenlegi helyzetet, 17%-uk mondhatja el, hogy inkább elégedett.

A kutatás során kiderült az is, hogy minél komolyabb a migrációs szándék a hallgatóknál, annál kevésbé fontos számukra a stabilitás, inkább a változatos életet preferálják. Emellett körükben magasabb azok aránya is, akik szeretnek új embereket, kultúrákat megismerni, és nyitottabbak nem magyar anyanyelvű partner és külföldi családalapítás tekintetében is. A külföldi tartózkodást tervezők 56%-a el tudja képzelni, hogy nem magyar anyanyelvű partnerrel éljen tartósan együtt. Ez a migrációt nem tervezők között csak 20%. A PTE hallgatóinak 43%-a tudja elképzelni, hogy külföldön szülessen gyermeke, 50%-a járatná külföldi iskolába őket. A nyitottság a migrációs tervek komolyságának fokozódásával növekszik: míg a migrációt nem tervezők ötöde vállalná, hogy gyereke máshol tanuljon, a komoly szándékkal rendelkezők háromnegyede.

Összegeze

A 2012-es eredmények szerint a PTE hallgatóinak körében legtöbben néhány évre hagynák el az országot, elsősorban anyagi okok vezérlik őket.

A pécsi egyetemisták migrációs potenciálja sokszorosa a magyar átlagénak (Sik 2011), magasan az európai képzettek migrációs hajlandósága felett is állt (Nemzetközi agyelszívás: az alkalmazottak külföldön keresnek jobb munkát 2011), valamint még a magyar egyetemisták körében mért értéket is meghaladja. (Hallgatók a külföldi tanulásról és munkavállalásról 2011) Az adatok szerint nem csupán a teljes migrációs potenciál mértéke figyelemre méltó a pécsi egyetemistáknál, de érdemes kiemelni, hogy a hallgatók közel 40%-a már tett lépéseket a külföldi munkavállalás, kitelepülés céljából.

Annak érdekében, hogy felmérhető legyen a magyar diplomások kivándorlása, fontos lenne már az egyetemisták körében vizsgálni a migrációs szándékot. Ez a vizsgálat különösen érdekes lehet az elkövetkezendő években az új felsőoktatási törvény vonatkozásában is.

Hivatkozott irodalom

- CSANÁDY MÁRTON–SZEMÉLYI LÁSZLÓ (2006): Brain drain. Közelkép a diplomás magyarokról. *Századvég* (41), 79–122.
- GÖDRI IRÉN (2010): *Migráció a kapcsolatok hálójában*. Internet: <http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjlek/KJ89Godri.pdf>, letöltve: 2011. 10. 05.
- GRANOVETTER, MARK (1991 [1982]): A gyenge kötések ereje. In Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest, Magyar Közvéleménykutató Intézet, 371–400.

- HÁRS ÁGNES (2011): *Magyarok külföldi munkavállalása*. Internet: www.afsz.hu/resource.aspx?Re-sourceID=ak...magyarok_kulfoldon, letöltve: 2012. 02. 15.
- HÁRS ÁGNES–SIMONOVITS BORI–SIK ENDRE (2004): Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség? In Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. Budapest, TÁRKI, 272–289.
- HORVÁTH ÁKOS–KMETTY ZOLTÁN (2008): *Mást gondolnak a világról? A külföldön élő magyar diplomások értékrendje*. Internet: http://www.socio.mta.hu/dynamic/HorvathA_KmettyZ_Mast_gondolnak_Tars_reg_2008_1.pdf, letöltve: 2011. 09. 20.
- L. RÉDEI MÁRIA (é. n.): *A migráció gazdaságtana*. Internet: www.redeimari.hu/docs/publikaciok/migraciogazdasagtan.doc, letöltve: 2011. 10. 20.
- MASSEY, DOUGLAS S.–ARANGO, JOAQUIN–HUGO, GRAEME–KOUAOUCCI, ALI–PELLEGRINO, ADELA–TAYLOR, J. EDWARD (2001 [1993]): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 9–40.
- MÉSZÁROS ANTONIA (2006): *Az Unió nomádjai*. Budapest, Népszabadság.
- SIK ENDRE (2011): *A rendszerváltás óta nem volt ilyen magas a migrációt tervezők aránya*. Internet: <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110511.html>, letöltve: 2011. 10. 20.
- SIK ENDRE (2010): *Migrációs potenciál*. Internet: <http://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100520.html>, letöltve: 2012. 02. 17.
- SIK ENDRE–SIMONOVITS BORBÁLA (2002): Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest, TÁRKI, 207–219.
- VARGA JÚLIA (2010): A pályakezdő diplomások keresete, munkaerő-piaci sikeressége a 2000-es évek elején. In Garai Orsolya–Horváth Tamás–Kiss László–Szép Lilla–Veroszta Zsuzsanna (szerk.): *Diplomás pályakövetés IV*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Non-profit Kft. Felsőoktatási Osztály, 37–58., www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf, letöltve: 2012. 02. 27.
- Hallgatók a külföldi tanulásról és munkavállalásról* (2011). Internet: http://www.mohaonline.hu/munka/kulfoldi_tanulas_munkavallalas_educatio_tanulmany, letöltve: 2012. 02. 25.
- Nemzetközi agyszívás: az alkalmazottak külföldön keresnek jobb munkát* (2011). Internet: http://www.gfk.hu/pressreleases/press_releases/articles/008235/index.hu.html, letöltve: 2012. 02. 20.